

COL·LABORACIÓ

MONESTIR DE SANT PERE DE GALLIGANTS

El monestir benedictí de Sant Pere de Galligants restà emplaçat des dels seus orígens al peu de la urbs de Girona, a l'entrada de la *Vall Ombrosa* que descriu el Galligants, rierol del qual prengué el nom. Està mancada de fonament la consideració que l'apel·latiu evoca l'episodi del gall que cantà mentre sant Pere negava Crist. La primera notícia documental es remunta a l'any 988 i es refereix a les donacions que Ermengarda féu *pro remedio animae*, però no consta quan i per decisió de qui es fundà l'abadia. Alguns investigadors consideren que es tractaria del comte Borrell, el qual, l'any 992, va vendre a l'abat de Galligants el naixent burg de Sant Pere i, un any després, donà a la comunitat tres importants alocs situats a *Calles*, Montnegre i Palafrugell. En el lloc triat per a la instal·lació del monestir persistia, segons els indicis arqueològics exhumats, una necròpolis tardoantiga i, potser, altmedieval, el caràcter de la qual no ha pogut ésser precisat.

És prou significatiu que Sant Pere de Galligants, d'acord amb la dinàmica acreditada a diferents monestirs catalans, fos annexionat l'any 1117 a una abadia del Midi, Santa Maria de la Grassa (en terres de Carcassona). Hom pretengué justificar l'adscripció, impulsada pel comte Ramon Berenguer III i el seu germà Berenguer de Narbona, abat de la Grassa, amb l'argument que l'abadia gironina mostrava una relaxació en l'observança de la regla, motiu probablement fals. Malgrat tot, la dependència degué ésser més aviat nominal que no pas efectiva, ja que els abats de Galligants foren sempre elegits en el si de la pròpia comunitat. El monestir de Sant Pere comptava, necessàriament, en aquell moment amb una església i un embrionari recinte claustral, però res no en sabem de les seves característiques.

No podem, tampoc, fixar la data d'inici de la fàbrica que ha arribat fins als nostres dies. Diferents autors han considerat com a prova irrefutable el llegat testamentari de Ramon Berenguer III en el qual, l'any 1131, deixava *ad operam ipsius Ecclesiae* un terç de la moneda encunyada a Girona. És prou sabut que les donacions *ad operam* atorgades a institucions de diferents latituds no implicaven necessàriament l'inici d'una edificació, podien ésser també per al manteniment de parts construïdes amb anterioritat. Tenint en compte, però, que la cessió a la mesa abacial de Galligants no es fixa com un gest puntual, sinó que es concedeix la seva continuïtat, hom pot inferir que l'acumulació d'aquestes rendes possibilitava l'execució d'una obra tan notable com era una capçalera de cinc absis, tres naus, tot cobert amb volta, un claustre exquisit i les corresponents dependències monàstiques. El temple satisfia les necessitats culturals de la comunitat benedictina, mentre que la feligresia del suburbi només hi rebia el sagrament del baptisme. Les pràctiques litúrgiques amb finalitat pastoral foren transferides al veí temple de Sant Nicolau, inicialment una capella tetralobulada de vocació funerària a la qual hom acabà adossant una nau simple a l'extrem occidental, en detriment de la corresponent absidiola. La inusual estructura d'aquest temple induí Puig i Cadafalch a considerar que reflectia un pretèrit estadi constructiu de Sant Pere, una part del qual, afegia l'estudiós, havia estat incorporada al sector nord de l'església plenoromànica que ha arribat fins a l'actualitat. Amb aquesta presumpció pretenia justificar la asimetria de la capçalera de Galligants, però la seva tesi estava, en aquest cas, mancada de fonament. La continuïtat de les filades en tot el parament desmenteix interrupcions i reaprofitaments. Al marge d'aquesta qüestió, ens consta que des d'abans de 1228 existia l'anomenat Hospital de Sant Pere, emplaçat en realitat davant la porta de Sant Nicolau.

El 1154 moria l'abat Rotland. La seva memòria fou evocada mitjançant una làpida instal·lada al pilar NE del claustre, la qual hauria d'enriquir la litúrgia estacional matinal. La inscripció "... l'abat Rotland, venerable arqueivita, amb el pare Bernat, frueix de la vida perpètua" no incorpora la data de l'òbit, de

manera que el seu record queda fixat fora del temps i, per tant, no permet obtenir cap indici cronològic sobre la construcció del recinte. Podem suposar, però, que el seu pontificat fou especialment rellevant per al monestir, ja que el seu decés és l'únic que hom epigrafà durant el segle XII, segons es desprèn de l'obra conservada.

El tradicional domini civil i polític dels abats de Sant Pere de Galligants sobre el seu raval fou confirmat per Alfons el Cast l'any 1171. La situació canvià el 1335: els habitants del suburbi sol·licitaren la seva incorporació jurídica a la ciutat. Poc temps després, i a requeriment de Pere el Cerimoniós, fou emmurallat el burg de Sant Pere, així com el de Sant Feliu i el del Mercadal, a fi de defensar-se de les agressions militars franceses i d'aconseguir la seva incorporació definitiva al recinte urbà. La muralla restà entregada a l'absis major, cegà les finestres originals i el convertí en una torre de defensa dotada d'espitlleres i de pas de ronda; el campanar es transformà en una torre de guaita. Les restauracions se succeïren al llarg dels segles XIX i XX i algunes es dedicaren a la reconstrucció del claustre, reiteradament malmès per les revingudes del Galligants.

Les diferents advocacions dels altars del temple quedaren ressenyades en la visita pastoral del bisbe Ennec de Valterra, el 1368: el major, de Sant Pere; el de Sant Pau; el de Sant Jaume; el de Sant Benet; el del Salvador, i el de Sant Miquel, tots amb els seu corresponent retaule. Afegia que "in sepulcro sunt duo altaria", aquesta transcendent referència confirma que a Galligants, com a les catedrals de Barcelona, Vic i Girona, existí l'advocació al Sant Sepulcre, un àmbit elevat —en aquest cas sobre el transsepte nord, amb accés a través de l'escala de cargol de notable estereotomia— de planta central i amb dues absidioles paral·leles i orientades. L'estructura observa algunes analogies amb les rotondes dedicades a la mateixa titularitat en les esglésies carolíngies. Per sobre, quatre trompes còniques afavoreixen el pas del quadrat a l'octògon: aquest és el perfil del campanar, amb doble registre de finestres geminades. La insòlita presència d'aquest espai elevat a un costat del creuer i no a l'àrea occidental, així com la incorporació de la torre al buc del transsepte en lloc d'adossar-la al seu perímetre, responen a raons d'ordre constructiu, però també a d'altres de naturalesa funcional —i més específicament litúrgiques— comprensibles a la llum del caràcter monàstic del temple. Si arquitectura i litúrgia constitueixen un binomi fecund i gairebé sempre revelador de les especificitats de cada escenari, a Galligants es plantegen solucions edificies inusuals en l'horitzó català del segle XII.

Sant Pere de Galligants.
Capitell

Al sector de la capçalera es concentra la millor col·lecció de capitells. Són prou eloqüents les peces d'accés a l'absis major (Crist amb nou dels seus deixebles, en l'escena de la vocació d'aquests, il·lustració del referent espiritual de la *vita apostolica*) i les que flanquegen la finestra central (una figura en actitud de beneir, en el centre, i set personatges amb les mans cobertes amb teles intervenen en una celebració litúrgica; a l'altre costat, Caïm i Abel presenten sengles ofrenes). La dimensió litúrgica també sembla clara i fàcil d'associar amb la immediata presència de l'altar: els arguments de les imatges ressalten els valors del sacrifici eucarístic. En canvi, el cimaci d'un capitell del transsepte nord ofereix una visió apocalíptica: Crist és flanquejat per sis imberbes nimbats i el Tetramorf. Però la peça que sempre ha captat l'atenció dels estudiosos és la del martiri, probablement de Sant Pau. És gairebé unànime l'acord pel que fa a l'autoria d'aquesta escultura i d'alguna altra del temple. Hom l'atribueix al Mestre de Cabestany i/o al seu taller, un autor que va extreure lliçons dels sarcòfags paleocristians de Sant Feliu de Girona, així com dels avenços tècnics assolits a Tolosa de Llenguadoc durant el primer terç del segle.

En el mur de ponent, hom aparellà una portada de formes tan matusseres que la historiografia ha optat per considerar-la com un element procedent del temple del segle x. Però, el trencaclosques que planteja aquesta portalada no es resoldrà si es nega la possibilitat que fórmules divergents convisquin en una mateixa llotja. Si hom assumeix aquesta condició, en els relleus dels capitells i arquivoltes podrà advertir l'expressió última i degradada de la talla d'alguns capitells de la nau. Corona el frontispici la coneguda i subtil rosassa, amb una inscripció "Omnes cognoscant Petrum fecisse fenestram". Hi ha indicis que fan sospitar que aquest Pere no fou l'escultor, sinó el promotor, és a dir, l'abat de la casa. Si això fos cert, es tractaria d'una obra de la darrera dècada del segle xii, moment en què es conclogué l'edifici.

Les naus de l'església es bastiren abans que el claustre, tal i com deduí Puig i Cadafalch en reconèixer que les obres del pati implicaren el tancament de les obertures de la col·lateral sud. Segons aquest autor, les galeries del claustre foren edificades d'acord amb l'ordre següent: N, E, S i W. Per imperatiu topogràfic les dependències monàstiques no es projectaren en el perímetre del pati, sinó que s'habilitaren en un edifici paral·lel al riu i adossat a l'oest del claustre.

Els capitells historiats es concentren a la galeria de ponent. En un dels que constitueixen el nucli central de cinc columnes, apareixen en els angles quatre dansaires fent acrobàcies i, entre elles, un home amb bigoti, un jove imberbe, un músic amb viola i un bisbe oficiant davant l'altar. Es fa difícil determinar si il·lustra una contraposició moral o recrimina una curiositat insana entre els homes de fe. Al costat d'aquest, el cèlebre capitell de les seductores sirenes de doble cua i la imatge redemptora de la Nativitat-Epifania complementada per la Fugida a Egipte, molt malmesa. Trobem, per tant, dos capitells de contingut evangèlic. Historiada és també una altra peça de la galeria nord en la qual podem observar vuit personatges dempeus, quatre dels quals duen objectes, identifiquem un bàcul i un llibre precedit d'una creu, cosa que fa pensar que es tractaria d'una comitiva religiosa, com convé al recinte. Pel que fa a les qüestions formals, actualment es relativitza la relació d'aquest taller amb els dels claustres de la catedral de Girona i del monestir de Sant Cugat, però hom reivindica, en canvi, els seus deutes amb els escultors que treballaren a Sant Pere de Rodes. Aquesta mateixa font, en què convergiren experiències rosselloneses i ripolleses, fou coneguda i assumida pels operaris de la catedral gironina. Els treballs escultòrics de Sant Pere de Galligants foren realitzats vers 1175-1185.

Gerardo Boto Varela